

דגן הוא [שאם הוא מין דגן יש חילוק בדינו, שאם עשאו פת — הכל מודים שמברכים עליו שלש ברכות],

או מאכל שהוא מין דגן ולא עשאו פת —

הרי בשני ענינים אלו, היינו, במאכל שהוא משבעת המינים, ובמאכל שהוא ממין דגן שלא עשאו פת, נחלקו חכמים ורבן גמליאל:

רבן גמליאל אומר: מברך לאחריהם שלש ברכות.

וחכמים אומרים: מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש בלבד.

וכל מאכל שאינו לא משבעת המינים ולא ממין דגן, כגון פת אורז ודוחן —

רבן גמליאל אומר: מברך לאחריהם ברכה אחת מעין שלש.

ונתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לזמן⁽¹²⁾, ולברך שלש ברכות של ברכת המזון כדרך שמברכים על הפת, ולהוציא את כולם ידי חובתם.

קפין וברך רבי עקיבא ברכה אחת מעין שלש, כדעת חכמים⁽¹³⁾.

אמר ליה רבן גמליאל: עקיבא, עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת שביני ובין חכמים! ⁽¹⁴⁾

אמר לו רבי עקיבא: רבינו, אף על פי שאתה אומר כן וחבריך אומרים כן, הרי למדתנו רבינו שבמחלוקת שבין יחיד ורבים החלכה כרבים⁽¹⁵⁾.

רבי יהודה היה שונה את המחלוקת שבין רבן גמליאל לחכמים באופן אחר וכך היה אומר משמו של רבן גמליאל:

כל מאכל שהוא משבעת המינים ולא מין ב-ז

13. ולא זימן, כיון שלדעת חכמים אין מברכים ברכת המזון על שבעת המינים וממילא גם אין מזמנים עליהם. — מהרש"א בביאור דברי התוספות.

14. הגר"א בשנות אליהו (פ"י מ"ח) הקשה, מה טענה היא זו על רבי עקיבא, והרי גם אילו היה נוהג כדברי רבן גמליאל היה מכניס בזה את עצמו למחלוקת, עיין בדבריו. וראה עוד בקרן אורה (דיני ברכת הנהנין) ובספר קהילות יעקב (סימן יד) שדנו בדבריו. — ובגוף קושיתו, ראה עוד בספר מנחת ברוך (או"ח ס"ז).

15. הטעם שעלה בדעתו של רבן גמליאל שרבי עקיבא ינהג כמותו. עיין בשנות אליהו לגר"א מה שכתב בזה.

זאת גם על ירקות ומים. ומעתה יש לומר, שהברייתא שאמרה "לבסוף ולא כלום", משום שלמנהג הראשונים באמת לא בירכו כלל ברכה אחרונה על אורז ודוחן, אך אנו הנוהגים כאמוראים האחרונים יש לברך "בורא נפשות" גם על אורז ודוחן שאינם פחותים ממים וירק, ולפי זה כונת רש"י לומר שכל "ולא כלום" שבזמן הברייתא הוא ברכת "בורא נפשות" למנהגינו. [אך אין כוונתו שברכת "בורא נפשות" עצמה קרויה "ולא כלום" וכפי שנראה מדברי הראשונים הנ"ל, עיין בדבריהם].

12. כי מאחר שרבן גמליאל סובר שיש לברך על שבעת המינים ברכת המזון ממילא סבר שיש גם צורך לזמן כפי שמזמנים על הפת. — מהרש"א בביאור דברי התוספות.

וחכמים אומרים: אין מברכים לאחריהם ולא כלום, אלא ברכת "בורא נפשות".

ומכח הברייתא הזאת מתרץ רב ששת את הסתירה בין הברייתות שבעמוד הקודם:

שהרי התבאר בברייתא זו שלרבי יהודה נחלקו רבן גמליאל וחכמים בפת אורז ודוחן, וממילא יש ליישב שהברייתא שאמרה שיש לברך על האורז ברכה אחת מעין שלש נשנתה לדעתו של רבן גמליאל,

ואילו הברייתא השניה האומרת שאין מברכים אחרי האורז ברכה אחת מעין שלש אלא "בורא נפשות" נשנתה לדעת חכמים.

דוחה הגמרא יישובו של רב ששת: **במאי אוקימתא** לברייתא האומרת שיש לברך על האורז ברכה אחת מעין שלש — **כרבן גמליאל**.

אם כן, **אימא סיפא דרישא** של ברייתא זו, שבה התבאר הדין במי שאפה את קמח החטה ועשאו פת, ואחר כך בישל את הפת: **אם אין הפרוסות** של הפת קיימות משום שנימוחו בכישול — **בתחלה מברך עליה "בורא מיני מזונות"**, ולבסוף מברך עליה **"ברכה אחת מעין שלש"**.

מני לדעתו של מי נשנתה הלכה זו?

אי לדעת רבן גמליאל — לא יתכן!

השתא ומה אם א"כותבות" של תמרים וא"דייבא" העשויה מדגן שלא נאפו מעולם,

אמר רבן גמליאל שמברך לאחריהם שלש ברכות.

פת אפויה שבישלה, גם אם אין הפרוסות קיימות ונימוחו בכישולם — מיבעיא וכי יש צורך לומר שמברך עליה שלש ברכות?!

ואילו בברייתא הרי מבואר שמברך עליה רק ברכה אחת מעין שלש.

אלא פשיטא, שברייתא זו שמבואר בה שמברכים על פת אפויה שבישלה ברכה אחת מעין שלש לא נשנית לדעת רבן גמליאל כפי שיישב רב ששת, אלא נשנית לדעת רבנן שאמרו שיש לברך על דייסא "בורא מיני מזונות", ופת זו שנימוחה בכישול ובטל ממנה שם פת גם היא נחשבת כדייסא.

אי הכי, חוזרת קושית הגמרא לעיל למקומה, **קשיא דרבנן** שאמרו בברייתא הראשונה [בעמוד הקודם] שמברכים על פת אורז ברכה אחת מעין שלש, **אדרבנן** בברייתא השניה שאמרו שמברך על פת האורז "ולא כלום" היינו ברכת בורא נפשות?!

מתרצת הגמרא: **אלא, לעולם** אכן הברייתא הראשונה נשנית לדעת רבנן, ותני בה [תגיה בה] **גבי אורז: "ולבסוף" — אינו מברך עליו ולא כלום**. וכפי המבואר בברייתא השניה.

אמר רבא: **האי ריהטא** ["חביץ קדירה" מאכל העשוי מקמח ודבש⁽¹⁾] **דחקלאי** [של בני הכפרים] **דמפשי ביה** [שמרבים בו]

1. עיין לעיל (לו ב).

קמחא — מברך עליו "בורא מיני מזונות".

מאי טעמא?

היות דסמידא, הסולת המעורבת בו — היא עיקר המאכל.

ואילו "חביץ קדירה" דמחוזא, [של בני הכרכים], דלא מפשי ביה קמחא — מברך עליו שהכל נהיה בדברו.

מאי טעמא?

כי דובשא הדבש המעורב בו — הוא עיקר המאכל.

והדר חזר ואמר רבא: אידי ואידי מברכים עליו "בורא מיני מזונות".

משום דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: כל שיש בו מחמשת המינים אף על פי שהדגן הוא מיעוט בתערובת מברכין עליו "בורא מיני מזונות", כי הדגן מחמת חשיבותו נחשב תמיד לעיקר המאכל.

אמר רב יוסף: האי חביצא, פירורי לחם שנתבשלו⁽²⁾ בקדרה⁽³⁾, דאית ביה פרורין בגודל של כזית —

בתחלה, מברך עליו המוציא לחם מן הארץ, ולבסוף מברך עליו שלש ברכות של ברכת המזון, כיון ששיעורם כזית, אין בכח הבישול להפקיע את שם ה"לחם" שעליהם,

ואילו "חביצא" דלית ביה פרורין כזית — בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, כי מאחר שהפירורין פחותים מכזית, יש בכח הבישול

2. רש"י. אכן תוספות ורבינו יונה הקשו עליו שהרי הברייתא שהובאה לעיל (לז א) העוסקת אף היא בלחם שנתבשל חילקה בין אם הפרוסות קיימות לאינם קיימות ולא הזכירה כלל שהענין תלוי באם יש בהם שיעור כזית או לא. ותירצו, שלדבריו צריך לומר שרב יוסף מפרש שזו גופא כונת הברייתא, היינו, ש"פרוסות קיימות" פירושו שיש בהם שיעור כזית ו"אין הפרוסות קיימות" פירושו שאין בהם כזית. וכך נראה ברשב"א בביאור דעת רש"י.

ואולם התוספות עצמם פירשו [וכך היא דעת רוב הראשונים], ש"חביצא" היא מאכל העשוי מפירורי לחם המעורבים במשקה והמשקה מדבקם זה לזה, ובוה חילק רב יוסף בין אם יש בפירורים שיעור כזית או לא. אך סוגייתנו אינה עוסקת כלל בפירורים שנתבשלו שדינם התבאר כבר בברייתא שהובאה לעיל, שהענין תלוי אם הפרוסות קיימות או לא.

מוסיף הפני יהושע שהחילוק שבין רש"י לתוספות הוא גם בביאור עיקר חידושו של רב יוסף, שלרש"י עיקר החידוש הוא שאף על פי ש"בישול" מהווה סיבה להפקיע מהלחם את שמו, מכל מקום אם יש בפירורים שיעור כזית חשיבותם מונעת מהבישול מלהפקיע שם לחם מהם, אך לדעת התוספות בהכרח עיקר חידושו של רב יוסף הוא לאידך גיסא, שאף על פי שהפירורים לא התבשלו מכל מקום אם הם פחותים משיעור כזית פקע מהם שם "לחם". — ועיין עוד בהערה 6.

3. ובאופן שעירה עליהם מים מ"כלי ראשון" כתב המשנה ברורה (קס"ח סק") שהדבר תלוי במחלוקת הפוסקים אם עירוי מבשל או לא. ובבישולם בכלי שני ודאי שאין בישולם בישול (שם).

להפקיע שם "לחם" מהם⁽⁴⁾.

אמר רב יוסף: מנא אמינא לה שעל פירורי לחם שהתבשלו ויש בהם שיעור כזית מברכים עליהם ברכת המזון?

ותני עלה: וכולן, כל סוגי המנחות — פותתן לפתיתים קטנים שיש בהם רק כזית, כדי לקיים את הכתוב "פתות אותה פתים", שאז אפשר לקמוץ מהם את הקומץ.

וכיון שמנחות אלו היו מטוגנות בשמן, הרי יש להשוותם לדין פת שנתבשלה [משום שטיגון שיה לבישול⁽⁶⁾], ומאחר שהתבאר בברייתא שיש לברך על פתיתי המנחות שיש בהם שיעור כזית ברכת המוציא יש ללמוד מזה שגם על פירורי לחם שהתבשלו ויש בהם שיעור כזית מברכים "ברכת המוציא" [וממילא לאחריהם יש לברך עליהם ברכת המזון].

דתניא: ישראל⁽⁵⁾ שהיה עומד ומקריב [נותן לכהן להקריב] מנחות העשויות במחבת או במרחשת בירושלים, אם לא הביא מנחות מזה ימים רבים, אומר: "ברוך אתה וכו' שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה".

נטלן הכהן לאלו המנחות כדי לאכלן — מברך עליהם "המוציא לחם מן הארץ".

הבישול מפקיע מהם שם לחם או לא. ואילו המנחות הרי כלל לא היו אפיות קודם לטיגונם ומה עניינם לנידון שלפנינו, ועיין בכתבי הגרי"ז על מסכת מנחות (עה ב) שהעיר זאת, ונשאר בקושיה.

ובגוף ראיית ר' יוסף ממנחות הקשה הפני יהושע, בשלמא לפירושו של רש"י שהנידון שלפנינו הוא פירורים שנתבשלו ועיקר חידושו של רב יוסף הוא שאף על פי שהתבשלו אם יש בהם שיעור כזית לא פקע מהם שם לחם מובנת היטב ההוכחה ממנחות שהרי משם מוכח שאם יש בפירורים שיעור כזית מברכים עליהם המוציא, אך לפירושם של התוספות שהנידון שלפנינו הוא בפירורים שנדבקו זה לזה ועיקר חידושו של רב יוסף הוא שאף על פי שלא התבשלו מכל מקום אם הם פחותים משיעור כזית פקע מהם שם "לחם", מה אם כן ההוכחה ממנחות, והרי בהחלט יתכן שאלו היתה מצות הפתיתה לפוררם לפירורים פחותים מכזית גם כן היו מברכים עליהם המוציא, ומה שמצינו שמברכים המוציא רק על כזית הוא משום שכך מצות פתיתתם. ועיין בדבריו מה שיישב בזה.

4. הפרי מגדים (סימן קס"ח א"א סק"ח) הובאו דבריו בביאור הלכה (שם ד"ה אם) הסתפק האם רק כשכבר בשעת הבישול לא היה בפירורים שיעור כזית אז פוקע מהם שם לחם או שמא פוקע שם לחם מהם גם אם בשעת הבישול עצמו היה עדיין בפירורים שיעור כזית ורק לאחר הבישול פיררם לשיעור פחות מכזית.

5. רש"י. ואולם התוספות פירשו שהמדובר הוא בכהן המקריב ראשון במשמרתו, כיון שיש לו זמן קבוע [שהרי היו עשרים וארבעה משמרות ונמצא שהיה מקריב פעמיים בשנה]. צריך לברך ברכת "שהחיינו". ועיין בפרש"י במנחות (עה ב) שאף הוא פירש דין זה בכהן אך ביאר שהכונה לכהן שלא הקריב מנחה מימיו או בכהן המקריב מנחת העומר שהיא מנחה חדשה.

6. תוספות בביאור פירושו של רש"י בסוגיא. ועדיין יש להעיר בהשואה שבין הנידון שלפנינו למנחות, שהרי הנידון שלפנינו הוא האם פירורי לחם אפויים שבישלו אותם אם

הרי, שאף שפתיתי המנחה פחותים משיעור כזית עדיין הם נחשבים ללחם, שהרי כדי לצאת ידי מצות אכילת מצה יש צורך ב"לחם" וכדכתיב "לחם עוני", וממילא פשוט הדבר שלענין ברכה יש לברך עליהם "המוציא", כפי שמברכים על לחם, ומאחר שברייתא זו בהכרח נשנתה על ידי תנא דבי רבי ישמעאל, שהרי הוא זה הסובר שיש לפותתם לפתיחים פחותים מכזית. ונמצא שאף הוא סובר שיש לברך עליהם המוציא, ויקשה מזה לרב יוסף,

מתרצת הגמרא: **הכא במאי עסקינן — בשערסן**. שגיבל את הפירורים הקטנים לכדי שיעור כזית וחזר ואפאן יחדיו ועשה מהם "לחם" מחדש⁽⁸⁾,

מקשה הגמרא: **אי הכי, אימא סיפא:**

אמר ליה אבוי לרב יוסף: אלא מעתה, לתנא דבי רבי ישמעאל, דאמר: לא די לפתות את המנחות לפתיחים שיש בהם כזית אלא יש צורך לפורכין עד שמחזירן לסלתן — האם לדבריו, הכי נמי דלא בעי ברוכי "המוציא לחם מן הארץ", משום שאין בפירורים כזית ובטל מהם משום כך שם לחם?

וכי תימא, הכי נמי, שאין מברכים עליהם "המוציא" משום שאין בפתיחים שיעור כזית?

והתניא: לקט מכולן, מכל פתיחי המנחות⁽⁷⁾, שהיו פחותים מכזית וצירפם עד שהגיעו יחד לכדי שיעור כזית, ואכלן —

אם המין הוא ואכלם בפסח — ענוש כרת.

ואם מצה הוא — אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח!

שיעור כזית" שברכתם המוציא לזה שגם פירורים מבושלים פחותים מכזית ברכתם המוציא, והרי מבושלים גרועים יותר מפירורים בעינם, כיון שהבישול מהווה סיבה להפקיע מהם שם לחם.

[ועיין **בנשמת אדם** (כלל נד אות קטן ד) שהקשה מה הרויחו הראשונים בפירושם והרי גם לדבריהם עדיין יש להקשות מה ההשואה בין הדין "לקט מכולם כזית" ל"חביצא", והרי ב"חביצא" המדובר בפירורים שנדבקו זה לזה ואילו ב"לקט מכולם כזית" המדובר בפירורים בעין, עיין בדבריו. וראה עוד **במעדני יום טוב** (סק"י) **ובביאור הגר"א** (קס"ח ס"י).

וביישוב פירושו של רש"י עיין **בבעל המאור והמאירי**.

8. **המגן אברהם** (קס"ח סקכ"ח) הוכיח מכאן

7. רש"י. והקשו עליו התוספות שלענין מנחות לא שייך לומר שאם אכלם חמץ ענוש כרת שהרי כל המנחות באות מצה ולא חמץ כמבואר במנחות (נב ב), ורבינו יונה הוסיף להקשות איך יתכן לצאת בה ידי חובת מצה שהרי אין יוצאים ידי מצות אכילת מצה אלא במצה הראויה להאכל בכל מקום וכפי שלמדים זאת מהפסוק "בכל מושבותיכם", וכמבואר בגמרא בפסחים (לו א), ואילו מצה זו הרי נאכלת בירושלים בלבד.

ולכן פירשו הראשונים ש"לקט מכולם" הכונה היא שלקט ממה מיני לחמים פירורים פחותים מכזית ואכל מהם כדי שיעור כזית בצירוף, ומתוך פירושם זה הוכיחו הראשונים לבאר שהנידון שלפנינו אינו בפירורים מבושלים כפי שפירש רש"י אלא בפירורים שנדבקו. שאם לא כן, מה ההוכחה מדין "לקט מכולם לכדי

מיבעי ליה למימר ?!

חזרת בה הגמרא מתירוץ זה ומיישבת הקושיא על רבי יוסף באופן אחר:

הכא במאי עסקינן, בבא מלחם גדול! שלא פתתו את המנחה לגמרי אלא נשאר בה חלק שלם שלא נפרס, (10) וכיון שהחלק הגדול קיים ויש בו שיעור כזית, גם לפירושים הקטנים שלו יש חשיבות של לחם, כי הם נחשבים כחלק ממנו (11), ורק באופן כזה נאמר בבבלייתא שיוצאים בהם ידי חובת מצה ויש להם שם "לחם".

והוא, — באיזה אופן מתחייב האוכל מהם בפסח בעונש כרת — **כשאכלן בכדי** [בשיעור משך זמן של] **אכילת פרס.** דהיינו, שלא שהה מתחלת אכילת שיעור הזית עד סופו יותר מכדי שיעור משך הזמן הנצרך לאכילת "פרס" [חצי ככר לחם, שבשלימותו יש בו כדי שמונה ביצים, וחציו הוא כדי ארבע ביצים] (9),

ואי המדובר הוא **בשערפן** לפירושים ואפאן יחדיו לפת אחת — מאי **האי** דנקט התנא לשון רבים "**שאכלן**"? והרי כיון שהמדובר הוא שעשה מהם פת אחת — "**שאכלו**"

שו"ת מוצל מאש (סימן ט"ז) שהסתפק אם רק לענין אכילת איסור נאמר דין זה שיש צורך באכילה כדי אכילת פרס או שמא גם לענין אכילת מצוה נאמר דין זה. וכתב שמדברי רש"י אלו נראה שרק לענין אכילת איסור נאמר דין זה. ואולם תמה על זה מהמבואר בגמרא במסכת פסחים (קיד ב) שהאוכל מרור ביותר מ"כדי אכילת פרס" לא יצא ידי חובתו, עיין בדבריו. ובאמת עיין ברש"י על מסכת מנחות (עה ב) שהזכיר דין זה גם לענין אכילת מצוה. וביישוב דברי רש"י כאן, עיין בצל"ח ובפירושו של הגרי"פ פרלא לרס"ג (מילואים ח"ב סימן ז').

10. לרש"י שפירש שהברייתא עוסקת במנחות הקשו הראשונים איך יתכן שמדובר שלא פתתו את כל המנחה ונשאר בה חלק שלא נפרס, והרי מצות פתיתה הוא לפתות את כולה. ועיין **בבעל המאור והמאירי** ישוב לזה.

11. רש"י על מסכת מנחות (עה ב), וראה בחזון איש (סימן כ"ו — ד') שביאר באופן אחר.

שהעושים "קניידלך" [כופתאות מבושלות] מפירושים שהתבשלו ומגבלים אותם באופן שיש בכל אחד מהם שיעור כזית צריך לברך עליהם המוציא, והקשו עליו האליה רבא (שם סקכ"ב) ועוד אחרונים שהרי ברש"י שלפנינו מבואר שיש צורך לאפות אותם לאחר גיבולם בכדי שיחשבו כפירושים שיש בהם שיעור כזית ולא די להם הגיבול כשלעצמו, ומאחר שאין אופים את ה"קניידלך" שוב אין לברך עליהם "המוציא". ואולם יש להעיר מדברי רש"י במס' מנחות (עה ב) שאכן השמיט את הצורך באפייתם של הפירושים שנית — עיין בדבריו. — ועיין בשו"ת בית אפרים (סימן יא"ב) ובשו"ע הגר"ז (סימן קס"ח קונטרס אחרון סק"י) מה שכתבו בזה.

9. רש"י פירש דין זה שיש צורך שיאכל שיעור הכזית ב"כדי אכילת פרס" רק לענין "אכילת איסור", שאם הכזית "חמץ" הוא ענוש כרת על אכילתו ולא פירש זאת גם לענין "אכילת מצוה" המוזכרת בבבלייתא שאם הכזית "מצה" יצא בו ידי חובתו. ועיין בהגהות מהר"צ חיות שרצה לפשוט מדברי רש"י אלו את ספיקו של בעל

וכי אתא רבין אמר רבי יוחנן: "טרוקנין" — פטורין מן החלה⁽¹⁴⁾.

מאי טרוקנין?

אמר אביי: "כובא דארעא". [גומא באדמה שבחלל הכירה] היינו, שעושים גומא בתחתית הכירה ונותנים לתוכה קמח ומים בלא לישה ונאפית שם.

מסיקה הגמרא: מאי הוה עלה דחביצא? ⁽¹²⁾

אמר רב ששת: האי חביצא, אף על גב דלית ביה פרוורין כזית — מברך עליו "המוציא לחם מן הארץ", שלא כדעת רב יוסף.

אמר רבא: והוא בתנאי דאיכא עליה תוריתא דנהמא, שניכר בה תואר מראית הלחם⁽¹³⁾.

"טרוקנין" [שיבואר בהמשך מה הם] — חייבין בהפרשת חלה.

נתבשלו אף על פי שנדבקו זה לזה ע"י דבש או משקה ברכתם המוציא בכל אופן שהוא. לפירוש התוספות ש"חביצא" היא פירורים שנדבקו, נמצא שלמסקנת הסוגיא פירורים שנתבשלו, ברכתם "המוציא" רק אם יש בהם שיעור כזית אך בפחותים מכזית אין עליהם שם "לחם" אפילו אם נראה שיש בהם תואר לחם, כי הבישול מבטל את תואר הלחם אפילו שאין זה ניכר לעין. [דין זה אינו נלמד מסוגייתנו אלא מהברייתא (לו א) שחילקה בין אם הפרוסות קיימות לאינם קיימות ולפירושו של הירושלמי כוונתה לחלק בין אם יש בפרוסות כזית לאין בהם כזית]. פירורים שנדבקו זה לזה ע"י משקה, ברכתם "המוציא" רק אם יש בהם שיעור כזית או אף בפחותים משיעור כזית אבל יש להם תואר לחם [ודין זה נלמד מסוגייתנו העוסקת בפירורים שנדבקו זה לזה וכמסקנת רבא]. והוסיף רבינו יונה שפירורים שאינם מבושלים או מודבקים זה לזה אלא עומדים בעינם, אף על פי שהם מפוררים דק דק עד שלא ניכר תואר הלחם שעליהם ואין בהם שיעור כזית ברכתם "המוציא". וכדעת התוספות נפסק בשולחן ערוך (קס"ח ס"י).

14. הרא"ש הרשב"א והגר"א בהגהותיהם גורסים "חייבים בחלה", ואין מחלוקת בין רבי יוחנן לדעה הקודמת שהובאה בגמרא.

12. שאלת הגמרא "מאי הוי עלה" תמוהה, שהרי רב יוסף כבר ביאר דין זה וכל הקושיות שהקשה עליו אביי כבר יישבם רב יוסף ואביי קיבל לכאורה את כל תשובותיו, ולכן לא מובן מדוע יש לחזור ולשאול "מאי הוי עלה", ועיין בצ"ח מה שכתב בזה.

13. כתב הרשב"א, שלפירוש רש"י שביאר סוגייתנו בפירורים שנתבשלו, צריך לומר שרבא יפרש את דברי הברייתא לעיל, שחילקה בין אם הפרוסות קיימות או אינם קיימות, שהכונה בזה ש"פרוסות קיימות" היא, שיש בהם תואר לחם, ו"אין הפרוסות קיימות" פירושו שאין בהם תואר לחם. וחולק בזה על רב יוסף והירושלמי שפירשו "פרוסות קיימות" היינו שיש בהם כזית ו"אין פרוסות קיימות" שאין בהם כזית. ואילו התוספות סוברים שרבא אינו חולק עם פירושו של רב יוסף והירושלמי, אלא סובר שהירושלמי שנקט בדבריו "כזית" אין זה בדוקא, אלא נקט כן משום שבדרך כלל כשיש בפירורים כזית עדיין יש עליהם תואר לחם.

סיכום הסוגיא למסקנא:

לפירוש רש"י: ש"חביצא" היא פירורים שנתבשלו, נמצא שלמסקנת הסוגיא פירורים שנתבשלו ברכתם "המוציא" רק אם יש בהם שיעור כזית, או אף בפחותים משיעור כזית אבל יש להם "תואר לחם", ואילו פירורים שלא

ואמר אביי: "טרייתא" [כפי שיתבאר בסמוך] — פטורה מן החלה⁽¹⁵⁾.

מאי טרייתא?

איכא דאמרי: "גביל מרתח", שנותנים מים וקמח בכלי ומערבים אותם בלי לישה, ושמים את התערובת על הכירה בשעה

שהיא מוסקת.

ואיכא דאמרי: "נהמא דהנדקא", בצק שאינו נאפה כלחם אלא ניתן על גבי שיפור ותוך כדי אפיתו ממשיכים למושח אותו בשמן.

ואיכא דאמרי: "לחם העשוי לכותח", שאין אופים אותו בתנור אלא בחמה⁽¹⁶⁾.

בתחלתה, ש"טרוקנין" עיסתה עבה מעט ויש עליה שם "עיסה" ולכן היא חייבת בחלה, מה שאין כן "טרייתא" עיסתה רכה מאד ואין עליה שם עיסה כלל ולכן היא פטורה מחלה כדין מאכל ש"תחלתו סופגנין וסופו סופגנין".

16. לפירושם של ה"איכא דאמרי" הקשו התוספות מדוע הם פטורים מחיוב חלה והרי שנינו במשנה במסכת חלה (פ"א מ"ה) "תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה" [ראה לעיל הערה 15]. ובשלמא לפירוש הראשון שבגמרא ש"טרייתא" היינו "גביל מרתח" הענין מובן, משום שמאכל זה תחלתו וסופו "סופגנים" וכפי שביארו הרא"ש והרשב"א (הובאו דבריהם לעיל הערה 15) עיין שם. אך מאכלים אלו שהוזכרו בפירושם של ה"איכא דאמרי" אף שבסופם הם נחשבים כ"סופגנים" כי אינם נאפים כלחם בתנור אלא על גבי שפוד או בחמה, מכל מקום בתחלתם הם עיסה גמורה ומדוע שלא יתחייבו משום כך בחיוב חלה. [יש להעיר שתוספות הקשו זאת רק ל"איכא דאמרי" שפירש שזהו לחם העשוי לכותח הנאפה בחמה אך לכאורה קושיתו קיימת גם לפירוש שזוהי עיסה הנאפית על גבי שפוד. — ראה בספר חלת לחם (סימן ח' סקכ"ג)].

וביאר הרא"ש והר"ש במס' חלה, שהדין שנשנה במשנה שבאופן שתחלתה עיסה וסופה סוגפנים חייבת בחלה נאמר רק כשמתחלה חשב לאפות את העיסה כלחם גמור ואחר כך נמלך

15. להבנת החילוק שבין "טרוקנין" ל"טרייתא" יש להקדים את המבואר במשנה במסכת חלה (פ"א מ"ה) "עיסה שתחלתה סופגנין [שביליתה רכה] וסופה סופגנין [שבישלוה ולא אפאוה ללחם] פטורה מן החלה, שהרי לא מתקיים בה בתחלתה "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה" (במדבר טו כ), כיון שאינה "עיסה", וכמו כן לא מתקיים בה בסופה "והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה" (שם טו יט), כיון שאינה נאפית כלחם. תחלתה עיסה [בלילה עבה] וסופה סופגנין [שבישלוה] תחלתה סופגנין [שביליתה רכה] וסופה עיסה [שאפאוה בתנור] חייבת בחלה". נמצינו למדים שישנם שני סיבות לחיוב הפרשת חלה א. כשהעיסה עבה — מדין "ראשית עריסותיכם". ב. כשהיא נאפית בתנור — מדין "לחם הארץ תרימו". — ראה פרי מגדים (קס"ח א" סקמ"א).

הרא"ש (סי"א) מבאר טעם החילוק שבין "טרוקנין" ל"טרייתא" [לפי הפירוש שזהו גביל מרתח] ש"טרוקנין" אף שעיסתה רכה מאד אבל מכיוון שהיא נאפית בגומא כלחם הריהי מתחייבת בחלה כדין מאכל ש"תחלתו סופגנין וסופו עיסה", מה שאין כן "טרייתא" שביליתה הרכה מתפשטת על גבי הכירה ואינה נאפית כלחם אינה חייבת בחלה וכדין מאכל ש"תחלתו סופגנין וסופו סופגנין".

והרשב"א ביאר שטעם החילוק ביניהם אינו משום סופם אלא מחמת אופן עשיית העיסה

תני רבי חייא: לחם העשוי לשימו בתוך כותח העשוי מחלב פטור מן החלה.

מקשה הגמרא: והא תניא: חייב בחלה?!

מתרצת הגמרא: התם — כדקתני טעמא:

רבי יהודה אומר: מעשיה אופן עשיתה של עיסה זו מוכיחין עליה אם עושה אותה לשם לחם.

שעשאה כדי לאוכלה כלחם גמור ולכן חייבין הלחמים בהפרשת חלה אפילו שאפאם בחמה ולא בתנור,

אבל אם עשאן כ"למודין", כנסרים בעלמא בלא שיהא להם צורת לחם פטורים מחלה, שהרי גילה דעתו שאינם עומדים להאכל כ"לחם" אלא ל"כותח" ולכן אין הם נחשבים ל"לחם"⁽¹⁾.

אמר ליה אבוי לרב יוסף: האי כובא דארעא, [שהוזכר לעיל] — מאי מברכין עלויה?

אמר ליה: מי סברת נהמא הוא, [לחם הוא]

שם עשאן לעיסה כמו "עבין", כשהיא ערוכה ומקוטפת כמו שנוהגים לעשות עיסה עבור גלוסקאות נאות, הרי גילה בדעתו

שמלכתחלה חישב בדעתו לאפות עיסה זו שלא כדרך אפיית פת אלא בחמה יש לפטורה מהתורה מחיוב חלה, וכפי שכבר התבארה שיטתם לעיל (לו ב הערה 16) שהדין "תחלתה עיסה וסופה סופגנין חייבת בחלה" נאמר רק אם חישב בדעתו לאפותה כלחם ואח"כ נמלך ועשאה סופגנים. ומה שבעשאה כ"עבין" חייבה בחלה הוא רק מדרבנן גזירה שמא יחליפנה בלחם גמור שנאפה בתנור או שמא ימלך בדעתו ולבסוף יאפנה בתנור. [בעשאה כ"לימודין" אין לחשוש לכל זה, משום שצורתה המיוחדת גורמת לכך שלא יחליפו בינה לבין לחם גמור, וכן שלא ימלכו בדעתם לאפותה כדרך פת].

ואולם רבינו תם החולק על ראשונים אלו וסובר שכל שתחלתה עיסה הריהי חייבת בחלה אף שדעתו מלכתחלה היתה על מנת לעשותה "סופגנים" נמצא שכשעשאה כ"עבין" חיובה בחלה הוא מהתורה, והטעם שפטורה באופן שעשאה כ"לימודין" ביאר המהרש"א שלדעת ר"ת המדובר כאן בעיסה רכה ונמצא אם כן שתחלתה וסופה סופגנים.

להאמור לעיל צריך ביאור דברי רש"י, שהרי מה תועלת יש בכך שמתכוין בשעת עריכת

בדעתו ובישלה או אפאה שלא בתנור אבל אם מלכתחלה בשעה שערך את העיסה חישב בדעתו שלא לאפותה כדרך פת מחשבה זו פוטרת את העיסה מחיוב חלה, ולכן גם "נהמא דהנדקא" ו"לחם העשוי לכותח" שכבר בתחלה נעשתה העיסה במחשבה שלא לאפותם כדרך פת אלא על גבי שפוד או בחמה פטורים מחיוב חלה.

אכן דעת רבינו תם [הובא בתוספות בסוגייתנו ובמסכת פסחים (לו ב) ובראשונים נוספים] שאף אם מלכתחלה חישב בדעתו שלא לאפות את העיסה כדרך פת הריהי חייבת בחלה. וחולק בזה עם הרא"ש והר"ש. — ולדבריו ביארו המהרש"א ופני יהושע שהטעם שפטרו "לחם העשוי לכותח" מחיוב חלה הוא משום שגם עיסתו עיסה רכה היא ונמצא ש"תחלתו וסופו סופגנין". [אכן לדעת רבינו תם צריך עדיין ביאור מדוע "לחמא דהנדקא" פטורה מן החלה והרי ודאי שעיסתה עבה].

1. כך פירש רש"י את החילוק שבין עשאן כעבים לעשאן כלימודים. וראה בהמשך הערה זו.

כתבו הרא"ש והר"ש במסכת חלה, כיון